

MEHMET AKİF ERSOY’UN ŞAHSİYETİNDE VE ŞİİRLERİNDE “AYDIN İNSAN TİPİ”¹

Mustafa KARABULUT²

Her milletin tarihinde derin izler bırakmış önemli şahsiyetleri bulunmaktadır. Mehmet Akif Ersoy da Türk milletinin tarihinde ve gönlünde taht kurmuş büyük bir şahsiyettir. Mehmet Akif Ersoy sadece İstiklal Marşımızın yazarı değil, o aynı zamanda Türk milleti için “vatan, millet, bayrak, özgürlük ve bağımsızlık” kavramlarının karşılığıdır. O, sadece bir şair değil, Kurtuluş Savaşını on kıtaya, kırk bir dizeye sığdırarak Milli Mücadeleyi en mükemmel bir şekilde dile getiren şahsiyettir. Bu nedenle milletin dili, sesi olan Akif’in hayatının bilinmesi ve her fırsatta dile getirilmesi yetmez. O, toplumun her kesimi tarafından örnek alınması da gereken mümtaz şahsiyetlerdendir.

Mehmet Akif’te Aydın İnsan Tipi

Akif, Safahat’ta kendi dünya görüşüne uygun ve zor durumdaki memleketi kurtaracağını düşündüğü bir “ideal insan tipi” çizmiştir. Dine dayalı değerler bütünü, modern dünyanın gereklerini de göz önüne alarak akli ve iradesiyle yorumlayıp geliştiren Akif’in ideal insanı, manevî değerlerin (din, tarih şuuru, ahlâk, kültür vs.) yanında maddî değerlere de (bilim, teknoloji, akıl vs.) sıkı sıkıya bağlı modern bir insandır.

Mehmet Akif Ersoy’un şahsında özellikle Müslüman aydın/münevver tipi ile karşılaşıyoruz. Mehmet Akif, çok çalışkan bir kişidir. O, emek verilmeden kazanılan her şeyi haram sayardı.

Akif, din, mezhep ve soy farkı gözetmezdi. Oldukça mütevazı bir kişiliği vardı. Dostlarına sıkı sıkıya bağlanırdı. Kalabalık meclislerde susar, kendini ön plana çıkarmaktan hoşlanmazdı. Ayrıca hoşsohbet ve nüktedan bir yapısı vardı. Ona göre eski, eski olduğu için atılmaz, fena olursa atılır. Yeni, yeni olduğu için alınmaz, iyi olursa alınır. Akif, gösteriş, cahillik ve dönecliğe tahammül etmezdi.

O, soyunu inkâr edenlere, halkın ve yurdun acı çekmesine göz yumanlara, vatan ve din düşmanlarına asla taviz vermezdi.

Akif, dini kendi çıkarlarına kullanan sözde ve kaba sofuları ve dinsizleri sevmezdi:

“Zamanıdır oturup, şimdi herze dinlemenin;

¹ “Ölümünün 79. Yılında Mehmet Akif ERSOY” konulu konferans. Adıyaman Üniversitesi M. Vehbi Koç Konferans Salonu, 28.12.2015.

² Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, mkarabulut@adiyaman.edu.tr

O yâve-gûları hâlâ, adam deyin beğenin!

Sarıklı milletidir milletin başında belâ...

Fakat umumunu birden batırmak iş değil a!”

Mehmet Akif, sözünde durmaya büyük önem verirdi. İş arkadaşlarına haksızlık yapıldığı için iki defa memuriyetten istifa etmiş, istibdadı da sık sık eleştirmiş, şiirlerinde devlet adamlarını övmemiştir. Akif, Safahat'ta kendi sıkıntılarında söz etmeyip millete daima ümit ve azim katmıştır. O, Türk-İslâm ülküsünü bünyesinde barındıran ideal bir insandır. O, Türk milletini İslâmlığın öncüsü, kurtarıcısı olarak görür. Akif'in en çok sevdiği kelimeler, çalışma, gayret, azim ve umuttur. Sevmediği kavramlar ise tembellik, azimsizlik ve karamsarlıktır.

Akif, milletimizin yükselişi için çalışmak gerektiğini, âlemdaki bütün varlıkların bir çalışma kanununa bağlı olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda öne sürdüğü iki kavram vardır: Marifet ve fazilet. Akif, bütün Müslümanların birlikte hareket etmesini isteyerek “İslâmcılık” anlayışını benimser.

Korkudan nefret ederdi: Şairin bu ümit veren tavrı daha sonraki şiirlerinde de sürmüş ve özellikle İstiklal Marşı'mızda:

“Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak,

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak! ”

dizeleriyle taçlanmıştı.

O, İstiklal Marşımız ki Kurtuluş Savaşımızın en karanlık günlerinde hepimize bir ilham kaynağı olmuştur. Akif, kurtuluşun ancak Kur'an'a sarılmakla gerçekleşeceğini savunur. Mehmet Akif, yolsuzluğun, cahilliğin, riyanın, tevekkülün, nifakçılık ve vurdumduymazlığın yani Türk-İslâm ahlâkına sığmayan kötülüklerin yok olması gerekir.

Aydın Tipi Üzerine

“Aydın” (münevver, entelektüel), belli bir bilgi düzeyine ulaştıktan sonra birey olarak kendisinin ve mensubu bulunduğu milletin eksik yönlerini fark eden; doğruları, iyiyi, güzeli, faydalıyı bulmada toplumuna yön gösteren, uyaran, eleştiren ve çıkış yolları öneren kişidir.

Aydın insanın bazı özellikleri şunlardır:

* Aydın insan bilgiye sevgiye anlayışa açık, insanlara önder, düşünen sınırları aşmak, yeni şeyler üretmek isteyen kişidir.

* Aydın insan kendini bilen, hem kendini geliştirmeyi hem de etrafındaki kişileri bilgilendirmeyi temel alan, sorgulayan kişidir.

* Aydın insan-bilge insan da diyebiliriz. Aldığı bilgileri özümsemiş, onu yaşayan insan demektir.

* Aydın insan sadece akıllı zeki demek değil, hareketleriyle ve sözleriyle topluma yol gösteren düşüncelerini açıkça ifade eden kişidir.

* Aydın insan ahlaklı olan, kendini geliştiren, insan merkezli olan, insana değer veren kişidir.

* Aydın insan kendini tanıyan, doğaya ve doğala saygılı olan, okuyan, araştıran, bilgileri analiz eden, önyargılı olmayan, kendini geliştirmeye çalışan kişidir.

* Aydın insan halkının sorunlarına ışık tutandır aydın olmayan insan ise gereksiz işlerle bir yerlere gelmiş olan ışiksiz insanlardır

* Aydın insan geleceği kurtarma çabasında olan, az ve öz konuşan, insanların düşünce ve inançlarına saygı gösterendir.

* Aydın insan her konuda bir bilgi birikimi olan insandır her konuda konuşacağı bir bilgisi vardır.

* Davranışlarını çoğu zaman kontrol altına alabilen, olması gereken yerde söylemesi gerekeni söyleyen insan aydın insandır.

* Aydın insan geçmişini, bugününü ve yarınını görebilen ve topluma ışık olabilen insandır. Aydın olmayan insan ise körler ülkesinin insanları gibidir.

* Aydın insan pozitif düşünen, kültürlü, bilgili insan olup yeniliklere mantık ve gönül gözüyle bakabilen yorumlayabilen, uygulayan kişidir.

* Aydın, milli vicdanın sesidir. Özellikle milletler dara düştüğü zor zamanlarda ona ümit, şevk ve heyecan aşılayan, sağa sola koşturarak dağılanları toplayan, bezmişleri canlandıran, düşenleri ayağa kaldıran bir ufuk adamıdır. O, milletin menfaatine aykırı hiçbir şey yapmayan namuslu bir kişidir.

Aydın Tipi Olarak Mehmet Akif Ersoy³

Aydın tipinin en bariz özelliklerini bünyesinde barındıran Mehmet Akif Ersoy, gençliğin örmek alması gereken bir şahsiyettir. Onun fikirleri yaşadığı çağda olduğu gibi bugün de geçerliliğini ve güncelliğini korumaktadır.

---

³ Bu bölümün hazırlanmasında Nurullah Çetin, **Günümüze Işık Tutan “Münevver Aydın” Mehmet Âkif Ersoy**, Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim dergisi, Yıl: 7, Sayı: 73, Mart 2006, s.57-68. Adlı yazıdan yararlanılmıştır.

Âkif, II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet ve Millî Mücadele gibi Türk tarihinin en kritik dönemlerini idrak etmiş, o karanlıkta millete ışık tutmuş müstesna bir fikir adamıdır. O, şiirini, sanatını ferdi hayaller ve süslü sözlerle ortaya koymaktan ziyade, sanatını millet davasının emrine vermiştir. “Millî Şair” sanat anlayışını bir münevver misyonuna uygun biçimde şöyle açıklar:

*Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim,
İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.
Şudur cihânda benim en beğendiğim meslek:
Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!*

Mehmet Akif’i genelde İslâm toplumunun özelde ise Türk milletinin büyük bir münevveri yapan temel unsur, onun milletin sorunlarını doğru teşhis etmesinde ve buna uygun doğru çözümler üretmesindedir.

Bu kısımda Akif’in şiirlerinden, yazılarından ve konuşmalarından yola çıkarak kendisindeki aydın/münevver hassasiyetini irdelemeye çalışacağız:

1. Çalışma: Akif, 19. Yüzyıl sonlarındaki Müslüman toplumundaki sıkıntıların başlıca sebepleri arasında yeterince çalışmamayı gösterir. O, çalışmayı bir namus ve şeref vesilesi olarak görür:

*“Kim kazanmazsa bu dünyada bir ekmek parası,
Dostunun yüz karası, düşmanının maskarası!”*

Akif’göre Müslümanları tembelleğe sevk eden unsurlar içerisinde kahvehanelere geniş yer verir. “Mahalle Kahvesi” adlı manzumesinde kahvehanelerin miskinlik yuvası olduğunu söyler:

*“Mahalle kahvesi Şark’ın harîm-i kâtilidir (katik yardımcısıdır),
Tamam o eski batakhaneler mukabilidir (karşılığı).”*

...

*“Ey dipdiri meyyit, ‘İki el bir baş içindir.’
Davransana... Eller de senin, baş da senindir!
His yok, hareket yok, acı yok... Leş mi kesildin?
Hayret veriyorsun bana... Sen böyle değildin.
Kurtulmaya azmin neye bilmem ki süreksiz?
Kendin mi senin, yoksa ümîdin mi yüreksiz?”*

Akif'e göre Müslümanların genel olarak yanlış tevekkül anlayışında olmalarından da şikâyetçidir. O, hiçbir şey yapmadan beklemeye adeta isyan eder.

*“Atâlet fitratın (yaratılışın) ahkâmına (hükümlerine) madem ki isyandır;
Çalışsın, durmasın her kim ki davasında insandır”*

...

*“Bekâyı (sonsuzluğu) hak tanıyan, sa'yi (çalışmayı) bir vazife bilir,
Çalış, çalış ki bekâ sa'y olursa hak edilir.”*

2. Bilim/İlim: Akif, cehaletin ancak bilgiyle, bilimle ortadan kalkacağını söyler. Bir konuşmasında, **“Felâketin başı, hiç şüphe yok cehaletimiz”** der ve bunun karşısında bizi kurtaracak tek çarenin eğitim olduğuna inanır.

Akif, iyi bir eğitim için muallimlere (öğretmen) büyük görev düştüğünü dile getirir. Ayrıca, okulların sayısının artırılmasını da şart koşar:

“Mahalle mektebi lazım, düşünmeyin artık.”

Mehmet Akif, bilimin milliyeti olmadığını söyleyerek Batı'nın sadece bilim ve tekniğinin alınmasını ister:

“Sade Garb'ın yalnız ilmine dönsün yüzünüz”

...

*“Alınız ilmini Garb'ın, alınız san'atını,
Veriniz hem de mesâinize son süratini*

Asım'ın Nesli'nde şöyle der:

*“Çünkü milletlerin ikbali için evladım
Marifet, bir de fazilet... İki kuvvet lazım”*

Şair, marifet bağlamında ilim, fen, teknik vb. hususları kasteder.

Akif gençliğe örnek olarak gösterdiği şiir kahramanı Asım'ı ilim için Avrupa'ya gönderir. Akif'teki Asım imgesi ilim, irfan sahibi aydın ve dine bağlı gençtir. Bu konuda Akif, Türk gençliğine şöyle der:

*Sâhipsiz olan memleketin batması hakır;
Sen sâhip olursan bu vatan batmayacaktır.*

3. **Birlik Düşüncesi:** Akif, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasının sebepleri arasında "ihtilaf"ı (ayrılık) gösterir; buna karşı "ittihad"ı (birlik) savunur:

*"Girmeden tefrika bir millete, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler, onu top sindiremez."*

4. **Ümit:** Akif, ümitsizliğe karşı ümit aşıl原因an bilinçli bir aydındır. O, İslâm toplumunu tam bir ümitsizlik içinde bulur ve buna çareler önerir:

*"Ye'sin sonu yoktur, ona bir kere düşersen
Hüsrana düşersin, çıkamazsın ebediyyen!"*

5. **İnsanîyet:** Akif, Batı'nın sömürgeci medeniyet anlayışına sürekli muhalefet etmiştir. Batı'nın son zamanlarda ulaştığı teknolojik üstünlükle zayıf milletleri ezdiğini söyleyen Milli Şair, Batı medeniyetini dünya insanlığı için adeta bir vahşete dönüştüğünü ifade eder:

*"Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, parçalanmış kafalar!"*

*Bereden reng-i hüviyetleri uçmuş yüzler!
Kim bilir hangi şenaatle oyulmuş gözler!"*

*«Medeniyet» denilen vahşete lânet eder,
Nice yekpâre kesilmiş de sırtmış dişler!"*

Akif, Batı'nın güven vermediğini söyler:

*"Maske yırtılmasa hâlâ bize affetti o yüz ...
Medeniyet denilen kahpe, hakikat yüzünüz."*

...

*Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar
Benim îman dolu göğsüm gibi serhaddim var.*

*Ulusun, korkma, nasıl böyle bir îmânı boğar,
'Medeniyet!' dediğin tek dişi kalmış canavar?*

Bunlardan başka, Akif, Batı medeniyetinin olumsuz taraflarına karşı Türk-İslam kültür ve medeniyetine sarılmayı ve yerliliği önerir.

SONUÇ

İstiklal Marşı'mızın yazarı Mehmet Akif Ersoy, bir aydın/münevver olarak insanımızın örnek alması gereken bir fikir adamıdır. O, milletin dertleriyle derlenen bir çilekeş, milletine çıkış yolları gösteren bir rehberdir. Bu bakımdan Akif'in hayatında tembelliğe, ikiyüzlülüğe, dinsizliğe yer yoktur. Sözlerimizi, Mehmet Akif Ersoy'u "Aydın İnsan" tanımını içinde barındıran mısralarıyla sonlandıralım:

*Yumuşak başlı isem, kim dedi uysal koyunum
Kesilir belki, fakat çekmeye gelmez boyunum!
Kanayan bir yara gördüm mü yanar ta ciğerim,
Onu dindirmek için kamçı yerim, çifte yerim!
Adam aldırmada geç git, diyemem aldırırım.
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım!*

Ruhun şâd olsun!